

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут економіки та менеджменту
Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

Станчак Віталій Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 338:48
(індекс)

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Напрями відродження та трансформації культурної спадщини в туризмі

(назва роботи)

Міжнародний готельно-туристичний бізнес

(назва освітньої програми)

242 Туризм та рекреація

(шифр і назва спеціальності)

Робота містить результати власних досліджень, використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело:

Здобувач освітнього ступеня _____ **Станчак В.А.** _
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник _____ **Данилейчук Р.Б., канд екон.н., доцент**
(підпис, прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання керівника)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Івано-Франківськ 2026 р

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Інститут __ економіки та менеджменту _____
Кафедра __ туризму, рекреації та регіонального розвитку _____
Освітній
рівень __ бакалавр _____
Спеціальність __ 242 Туризм та рекреація _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ТРР

Коробейникова Я.С. _____

« __ » _____ 20 __ року

З А В Д А Н Н Я НА БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

_____ Станчаку Віталію Анатолійовичу _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи __ Напрями відродження та трансформації культурної спадщини в туризмі _____

керівник роботи __ Данилейчук Р.Б., канд екон.н., доцент _____,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “__” _____ 20 __ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _01.06.2026 р. _____

3. Вихідні дані до роботи статті, тези та монографії туристичні довідники по Івано-Франківській області, нормативно-правова база, методичні вказівки для розробки бакалаврської роботи _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ І. Теоретико-методологічний базис дослідження культурної спадщини як туристичного ресурсу

РОЗДІЛ 2 Напрями відродження та трансформації культурної спадщини

РОЗДІЛ 3. Економічне обґрунтування запропонованих змін, удосконалень, оптимізацій

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

__ мультимедійна презентація – слайдів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Данилейчук Р.Б., доцент		
Розділ 2	Данилейчук Р.Б., доцент		
Розділ 3	Данилейчук Р.Б., доцент		
Антиплагіат	Коробейникова Я.С. зав.кафедрою, доцент		
Нормоконтроль	Побігун О.В. доцент		

7. Дата видачі завдання _____ 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Огляд літературних джерел	25.09.2024 – 15.11.2024	
2.	Вступ	16.11.2024 – 05.12.2024	
3.	РОЗДІЛ 1.	06.12.2024 – 10.01.2025	
4.	РОЗДІЛ 2.	11.01.2025 – 28.02.2025	
5.	РОЗДІЛ 3.	01.03.2025 – 30.04.2025	
6.	Написання висновків та оформлення роботи	01.05.2025 – 30.05.2025	

Студент

Станчак В.А.

Керівник роботи

Данилейчук Р.Б.

АНОТАЦІЯ

Бакалаврську роботу присвячено обґрунтуванню теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо відродження, ревіталізації та адаптивної трансформації об'єктів культурної спадщини в сучасній індустрії туризму. У першому розділі розкрито сутність та класифікацію культурної спадщини, визначено її роль у відновленні національної ідентичності України, досліджено концепцію сталого розвитку та взаємозв'язок між процесами ревіталізації й трансформації пам'яток.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз світового та вітчизняного досвіду функціонального переосмислення історико-культурного простору. Особливу увагу приділено інструментам підтримки сфери охорони спадщини, а також викликам та стратегіям її захисту й трансформації в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України.

У третьому розділі сформовано економічне обґрунтування запропонованих змін. Досліджено механізм дії мультиплікативного ефекту та оцінено ефективність інвестицій у культуру. Запропоновано інноваційні моделі багатоканального фінансування (зокрема державно-приватне партнерство та грантові інструменти), а також доведено фінансові та соціокультурні переваги цифровізації й ревіталізації спадщини для сталого розвитку туристичних дестинацій.

Ключові слова: культурна спадщина, ревіталізація, трансформація спадщини, культурний туризм, мультиплікативний ефект, багатоканальне фінансування.

ABSTRACT

The thesis is devoted to the substantiation of theoretical foundations and the development of practical recommendations for the revival, revitalization, and adaptive transformation of cultural heritage sites within the modern tourism industry. The first chapter reveals the essence and classification of cultural heritage, defines its role in restoring Ukraine's national identity, and explores the concept of sustainable development alongside the core interrelations between the processes of heritage revitalization and spatial transformation.

The second chapter provides a comprehensive analysis of global and domestic experiences in the functional rethinking of historical and cultural spaces. Particular attention is paid to the development and support tools for heritage preservation, as well as the unique challenges and strategic directions for heritage transformation under wartime conditions and within the framework of Ukraine's post-war recovery.

The third chapter establishes the economic substantiation of the proposed improvements. The mechanism of the tourism multiplier effect is investigated, and the efficiency of investments in heritage is evaluated. Innovative models of multi-channel financing (including public-private partnerships and international grants) are proposed, and the financial and socio-cultural benefits of digitalization and revitalization for the sustainable development of tourist destinations are verified.

Keywords: *cultural heritage, revitalization, heritage transformation, cultural tourism, multiplier effect, multi-channel financing.*

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ I. Теоретико-методологічний базис дослідження культурної спадщини як туристичного ресурсу	12
1.1 Визначення та роль об'єктів культурної спадщини у відновленні ідентичності України	12
1.2 Класифікація та характеристики об'єктів культурної спадщини	19
1.3 Концепція сталого розвитку як основа трансформації спадщини	26
1.4 Взаємозв'язок між відродженням, трансформацією та ревіталізацією культурних об'єктів	30
1.5 Напрями ревіталізації та механізми її реалізації	35
РОЗДІЛ 2 Напрями відродження та трансформації культурної спадщини	39
2.1 Інструменти розвитку і підтримки сфери охорони української культурної спадщини	39
2.2. Світовий досвід трансформації культурної спадщини	41
2.3. Досвід трансформації культурної та історичної спадщини в Україні	45
2.4. Виклики та стратегії трансформації спадщини в умовах війни	53
РОЗДІЛ 3. Економічне обґрунтування запропонованих змін, удосконалень, оптимізацій	54
3.1. Мультиплікативний ефект та економічна ефективність інвестицій у спадщину	54
3.2. Фінансові інструменти та моделі багатоканального фінансування	56
3.3. Економічні переваги ревіталізації та цифрової трансформації	58
Висновки	60
Список джерел	63

ВСТУП

Актуальність теми. У XXI столітті глобалізаційні процеси, стрімкий розвиток інформаційних технологій та соціокультурні зрушення докорінно змінили роль культурної спадщини в суспільстві. Вона перестала сприйматися виключно як статичний об'єкт збереження чи музейний експонат, перетворившись на потужний динамічний ресурс сталого розвитку територій та один із ключових драйверів сучасної індустрії гостинності. Культурний туризм наразі є одним із сегментів світового туристичного ринку, що розвивається найшвидше.

Проте сучасні реалії вимагають кардинального переосмислення підходів до інтеграції культурного надбання у простір туризму. Традиційні екскурсійні моделі, орієнтовані на пасивне споглядання, поступово втрачають конкурентоспроможність. Сучасний мандрівник прагне унікального досвіду, інтерактивності, емоційного залучення та автентичності. У цьому контексті особливої актуальності набувають процеси відродження та трансформації культурної спадщини. Відродження (ревіталізація) дозволяє повернути до життя занедбані або напівзабуті пам'ятки, історичні простори та елементи нематеріальної культури. Своєю чергою, трансформація передбачає їхнє адаптивне перевикористання, переосмислення функцій та інтеграцію в сучасний соціокультурний та економічний контекст за допомогою інноваційних інструментів (діджиталізації, VR/AR-технологій, креативних індустрій).

Для України дослідження напрямів відродження та трансформації культурної спадщини має критично важливе значення. Руйнівні наслідки військових дій, економічні виклики та необхідність повоєнного відновлення

актуалізують пошук нових моделей збереження національної ідентичності та відбудови туристичної інфраструктури. Культурна спадщина має стати основою для формування оновлених, безпечних та привабливих туристичних дестинацій, що сприятиме залученню інвестицій, створенню робочих місць та інтеграції країни у європейський культурно-туристичний простір. Необхідність теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо ефективного, збалансованого використання спадщини в туризмі без загрози її автентичності та фізичного знищення обумовлює вибір теми бакалаврської роботи та її структуру.

Дослідження узгоджується із Державною стратегією розвитку туризму та курортів та регіональними програмами збереження культурної спадщини й розвитку туризму.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, комплексному аналізі сучасного стану та визначенні перспективних інноваційних напрямів відродження та трансформації об'єктів матеріальної і нематеріальної культурної спадщини у сфері туризму з метою підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади та уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження культурної спадщини як туристичного ресурсу.

2. Проаналізувати міжнародний досвід та нормативно-правову базу охорони й актуалізації об'єктів культурної спадщини у туристичній сфері.

3. Здійснити комплексний аналіз сучасного стану, ресурсного потенціалу та ефективності використання культурної спадщини в туристичній практиці обраного регіону.

4. Виявити ключові проблеми, виклики та ризики деградації об'єктів спадщини в умовах сучасних антропогенних та геополітичних факторів.

5. Визначити інноваційні моделі трансформації спадщини, зокрема потенціал ревіталізації, цифрових технологій та креативних індустрій в туризмі.

6. Розробити практичні рекомендації та перспективні екскурсійно-туристичні маршрути на основі відроджених об'єктів культурної спадщини.

Об'єкт дослідження – процес відродження, функціональної трансформації та інтеграції об'єктів матеріальної і нематеріальної культурної спадщини у сучасну систему туристичної діяльності.

Предмет дослідження – організаційно-економічні, соціокультурні та інноваційні напрями, форми і методи актуалізації та переосмислення культурної спадщини в контексті розвитку сучасного туризму.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що забезпечують системний підхід до вирішення поставлених завдань. Зокрема, використано:

- *метод теоретичного узагальнення та наукової абстракції* – для уточнення понятійного апарату, визначення сутності ревіталізації та трансформації спадщини;

- *історико-логічний метод* – для дослідження еволюції концепцій збереження пам'яток та формування культурного туризму;

- *статистико-економічний та порівняльний аналіз* – для оцінки сучасного стану туристичної сфери, аналізу динаміки туристичних потоків та порівняння вітчизняного і закордонного досвіду;

- *метод системно-структурного аналізу та класифікації* – для систематизації об'єктів культурної спадщини за типами та рівнем туристичної привабливості;

- *картографічний метод* – для просторового аналізу розміщення туристичних ресурсів та проектування нових маршрутів;
- *експертні оцінки та соціологічні методи (опитування, спостереження)* – для визначення потреб сучасних туристів та оцінки якості туристичних продуктів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному підході до дослідження процесів актуалізації культурного надбання і полягає у наступному:

- *удосконалено* понятійно-категоріальний апарат, зокрема розмежовано та конкретизовано поняття «ревіталізація культурної спадщини в туризмі» та «адаптивна трансформація історико-культурного простору» з урахуванням сучасних вимог до емоційного досвіду туриста;
- *дістало подальшого розвитку* обґрунтування інноваційних моделей інтеграції нематеріальної культурної спадщини (ремесел, гастрономії, обрядів) у турпродукт через механізми креативного туризму та концепцію «Живої спадщини»;
- *розроблено* практичні рекомендації щодо застосування технологій доповненої (AR) та віртуальної (VR) реальності для відродження зруйнованих або важкодоступних історико-культурних пам'яток, що дозволяє створювати інклюзивні та високотехнологічні туристичні продукти.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в роботі висновки, запропоновані інноваційні форми трансформації об'єктів та розроблені екскурсійно-туристичні маршрути можуть бути використані регіональними органами управління туризмом при розробці стратегій розвитку громад, туристичними операторами для диверсифікації ринкових пропозицій, а також у навчальному процесі під час підготовки фахівців зі спеціальності «Туризм і рекреація».

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг текстової частини становить 67 сторінок машинописного тексту. Робота містить 4 таблиці.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ТУРИСТИЧНОГО РЕСУРСУ

1.1 Визначення та роль об'єктів культурної спадщини у відновленні ідентичності України

Культурна спадщина є фундаментальною основою існування всієї культуросфери, яка не лише фіксує історичну пам'ять людства, а й виступає запорукою сталого суспільного розвитку. Кожна пам'ятка на території України є унікальним скарбом, що інтегрований у загальносвітовий культурний контекст. Попри те, що в ключових дискусіях XXI століття — від глобалізації до соціального діалогу — національне надбання (архітектура, ремесла, мистецтво) посідає центральне місце, реальних зусиль для порятунку об'єктів, які перебувають у критичному стані, досі недостатньо.

Особливої гостроти проблема набула в умовах повномасштабної війни, де культурна тканина нації зазнає цілеспрямованого нищення. Якщо на серпень 2022 року було задокументовано 450 епізодів воєнних злочинів проти спадщини, то подальша ескалація змусила Україну шукати нові механізми захисту. Зокрема, станом на кінець 2025 року кількість українських об'єктів під посиленням міжнародним захистом ЮНЕСКО зростає до 46, що є відповіддю на спроби агресора нівелювати українську ідентичність.

У сучасній державній політиці, зокрема у Стратегії розвитку культури до 2030 року (ухваленій у 2025 р.), збереження спадщини визначено як елемент національної безпеки. Проте на теоретичному рівні поняття «культурна спадщина» все ще залишається варіативним та недостатньо експлікованим. Попри розроблену класифікацію на матеріальні (рухомі та нерухомі) й нематеріальні ресурси, практичні межі між цими групами залишаються розмитими. Хоча вагомий внесок у дослідження теми зробили такі вчені, як В.

Акуленко, О. Копієвська, В. Литовченко та інші, культурологічний аспект збереження та динамічної трансформації спадщини в умовах сучасних викликів потребує подальшого ґрунтовного вивчення [1].

Культурна спадщина – це сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, які мають велике історичне, культурне та естетичне значення для певної групи людей, спільноти або нації. Матеріальна культурна спадщина включає архітектурні пам'ятки, ансамблі, музеї, бібліотеки, художні та книжкові колекції тощо. Нематеріальна культурна спадщина, за визначенням у Конвенції ЮНЕСКО, охоплює звичаї, традиції, форми вираження, знання та навички, а також інструменти, артефакти та простори, що визнані спільнотами як важлива складова їхньої культурної спадщини. Ці елементи, які передаються з покоління в покоління, є невід'ємною частиною культурної ідентичності та постійно репродукуються. Дослідження ми будемо проводити щодо можливості і напрямів трансформації, тому будемо розглядати об'єкти матеріальної спадщини, які можуть підлягати таким діям.

Культурна спадщина відіграє важливу роль у збереженні історичної пам'яті, розвитку туризму та культурного обміну між націями. Особливої уваги вимагає також розуміння поточного контексту, в якому перебуває Україна внаслідок російської агресії, що постійно загрожує знищенням зокрема й об'єктам культурної спадщини. За період з 24 лютого 2022 року до 25 травня 2024 рф зруйновано або пошкоджено 1080 пам'яток культурної спадщини. З них національного значення – 121, місцевого – 879, щойно виявлених – 80.

На державному обліку перебувають близько 170 тисяч нерухомих пам'яток культурної спадщини, що розташовані на території України. В той же час 7 українських культурно-архітектурних та природних перлин внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а саме [1]:

- Собор Св. Софії, Києво-Печерська лавра та прилеглі монастирські споруди» (з 1990 року);
- Геодезична «Дуга Струве» (з 2005 року);
- Ансамбль історичного центру міста Львів (з 1998 року);
- Природній об'єкт: «Букові праліси Карпат та древні букові ліси Німеччини» (з 2011 року);
- «Резиденція Далматинських та Буковинських митрополитів» (зараз – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) (з 2011 року);
- «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора» (з 2013 року);
- «Дерев'яні церкви Карпатського регіону України та Польщі», спільна українсько-польська номінація (з 2013р.);

Нематеріальна культурна спадщина (НКС) визначається як сукупність «живих» нефізичних традицій, знань та практик, що передаються від покоління до покоління і є наріжним каменем ідентичності спільноти . Згідно з Конвенцією ЮНЕСКО 2003 року (до якої Україна приєдналася у 2008 році), цей ресурс охоплює мову, усні перекази, виконавське мистецтво, обрядові практики, знання про природу та традиційні ремесла.

Станом на 2026 рік до списків ЮНЕСКО включено низку визначних українських феноменів: петриківський розпис (2013), косівську кераміку (2019), культуру приготування борщу (2022) та традицію писанкарства (2024). Крім того, розширюється Національний перелік НКС, який уже налічує 120 елементів, зокрема клембівську сорочку «з квіткою» та опішнянську кераміку [1].

НКС не є статичним набором звичаїв, а виступає динамічним процесом реконструкції традицій для задоволення сучасних потреб суспільства . Вона має нерозривний зв'язок із матеріальними пам'ятками: наприклад, приєднання

косівської кераміки до «Європейського шляху кераміки» Ради Європи демонструє, як жива традиція інтегрується в міжнародні туристичні маршрути, забезпечуючи соціально-культурну сталість громад. В умовах воєнних викликів захист НКС набуває особливої ваги, оскільки переміщення громад створює ризики «культурної ерозії», що робить збереження живої пам'яті фундаментальним інструментом національного спротиву та самоідентифікації.

Відновлення та збереження культурної спадщини України є дуже важливими. З цього приводу систематично відбуваються експертні дискусії, зокрема в питанні захисту культурних цінностей.

Адже це збереження історичної та культурної ідентичності країни. Культурна спадщина відображає багату історію, традиції та цінності українського народу. За загальною кількістю пам'яток, Україну без перебільшення можна назвати державою з багатим культурним спадком. Його захист допомагає зберегти унікальну культурну ідентичність та самобутність України в світі.

По-друге, відновлення та збереження культурної спадщини сприяє розвитку туризму та внутрішнього ринку. Історичні пам'ятки, музеї, фольклорні заходи та інші культурні об'єкти привертають увагу як місцевих мешканців, так і туристів, що сприяє розвитку економіки країни.

Крім того, збереження культурної спадщини сприяє підвищенню культурного рівня суспільства. Вивчення історії, традицій, мистецтва та інших аспектів культурної спадщини сприяє розвитку освіти та формуванню національної свідомості.

Очевидно, що в збереженні матеріальної та нематеріальної культурної спадщини є відмінності. Зокрема, основними засобами захисту матеріальної культурної спадщини є відтворення та реставрація. Задля запобігання

руйнуванню більшості пам'яток культурної спадщини потрібно проводити періодичні реставраційні роботи. Ці роботи виконуються відповідно до реставраційних норм і правил, які затверджені центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування державної політики в галузі охорони культурної спадщини.

В той же час, що стосується нематеріальної культурної спадщини – є окремі організації відповідальні за це. Зокрема, на Український центр культурних досліджень, починаючи з 2014 року, було покладено відповідальність на науково-методичне забезпечення виконання Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини, а з 2018 року також за забезпечення імплементації Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. Цей центр представив проєкт “Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України”. Мета цього проєкту – відтворення та представлення нематеріальної культурної спадщини України у сучасній та доступній формі, щоб ознайомити широке загалля із традиціями та надбанням українського народу, сприяючи формуванню єдиного культурного простору. Також варто згадати, що 27 березня 2024 року Міністерство культури та інформаційної політики України направило Міністерству закордонних справ України 2 номінаційні досьє з метою їх подальшого розгляду Міжурядовим комітетом ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини.

До Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони, враховуючи ініціативу громади, подано «Традицію поліської «дудки-викрутки» на Рівненщині». Це – музичний інструмент, назва якого походить від способу його виготовлення: дудку робили з гілки сосни, викручуючи її середину. Виготовлення інструменту вимагало знань про

деревину, час її дозрівання, її структуру. Інструмент був тісно пов'язаний зі способом життя, випасанням худоби, дозвіллям, мовою тощо.

До Реєстру кращих практик охорони нематеріальної культурної спадщини, підтримавши починання організацій, які ініціювали подання, подано «Практику з охорони «Традиції Щедрого вечора в Україні» засобами формальної та неформальної освіти», яка бере початок з 2014 року. Мета номінації – показати роль і значення нематеріальної культурної спадщини на прикладі вказаної традиції як чинника стійкості, а також продемонструвати культурне розмаїття традицій і звичаїв, досвід поєднання знань і вмінь досвідчених носіїв зі знаннями етнографів, фольклористів, прагненнями студентів та можливостями громадських організацій, використовуючи для цього інструменти формальної та неформальної освіти.

Ці досьє були створені за ініціативи громад, які провели велику роботу з дослідження нематеріальної культурної спадщини на рівні своєї громади та за підтримки місцевих ініціатив у охороні НКС. Ця велика праця об'єднана навколо усвідомлення того, що жива спадщина сьогодні є джерелом стійкості, соціальної злагоди, основою ідентичності, добробуту та сталого розвитку громад, а також джерелом взаєморозуміння між громадами та суспільствами [2].

Ще 19 об'єктів української культурної спадщини додано до Міжнародного списку культурних цінностей, що перебувають під посиленою охороною ЮНЕСКО. Про це повідомляє Міністерство культури України.

Рішення ухвалив Комітет ЮНЕСКО із захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту на своєму засіданні 4 грудня 2025 року.

Сайти включають:

- Аккерманська фортеця в Білгород-Дністровському Одеської області;
- Успенський собор у Харкові;

- Покровська церква в Харкові;
- Харківський академічний український драматичний театр імені Тараса Шевченка;
- Борисоглібський собор у Чернігові;
- Садиба Л. Е. Кеніга: Палац (Головний будинок) у Тростянці, Сумська область;
- Мовчанський монастир у Путивлі Сумської області;
- Церква Воскресіння;
- Преображенський собор;
- Троїцький собор у Сумах;
- Кирилівська церква в Києві;
- Поселення літописного міста Іскоростень у Коростені, Житомирська область;
- Археологічний комплекс «Байдарський острів» у Запоріжжі;
- Музей мистецтв Прикарпаття в Івано-Франківську;
- Будівля Кірхи (церква Святого Павла);
- Потьомкінські сходи в Одесі;
- Одеський музей західного та східного мистецтва;
- Одеський національний художній музей;
- Одеська національна наукова бібліотека.

Таким чином, загальна кількість українських об'єктів у Списку культурних цінностей, що перебувають під посиленою охороною, сягає 46 [3].

Культурна спадщина в сучасних умовах глобалізації виступає не лише як сукупність пам'яток минулого, але й як фундаментальний фактор ідентифікації будь-якого народу. Вона визначає його унікальне місце, специфічну роль та вагомий внесок у розвиток загальносвітової цивілізації. У науковому дискурсі важливо підкреслити сутнісну відмінність між поняттями

історії та спадщини: якщо історія прагне до об'єктивного викладу фактів минулого, то культурна спадщина втілює успадковану ідентичність особистості та спільноти, що охоплює цінності, традиції та артефакти, передані крізь покоління. Це відчуття спадщини насичує життя сучасників смислами, формуючи унікальну національну специфіку, яка стає основою для туристичної привабливості територій.

Для туристичної індустрії культурна спадщина стає фундаментом для побудови бренду дестинації. Бренд у цьому контексті розглядається як унікальний ідентифікатор, символ або імідж, що відокремлює конкретний туристичний продукт чи країну від конкурентів. Він виражає певний стиль, систему цінностей та уявлень, що надійно асоціюються з якісними характеристиками культурного об'єкта. Проте ефективне використання цього ресурсу часто обмежується недоліками транспортної та інформаційної інфраструктури, що робить культурні цінності недоступними для широкого кола відвідувачів [4].

1.2 Класифікація та характеристики об'єктів культурної спадщини

Об'єкт культурної спадщини - визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Нерухомий об'єкт культурної спадщини — об'єкт культурної спадщини, який не може бути перенесений на інше місце без втрати його цінності з

археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності.

Терміном "культурна спадщина" позначають сукупність нерухомих об'єктів культурної спадщини, які разом із рухомими культурними цінностями, що зберігаються в музеях, архівах, бібліотеках, заповідниках, формують національне культурне надбання.

Систематизація об'єктів культурної спадщини є критично важливою для розробки стратегій їх відродження та трансформації. Традиційно ресурси поділяють на матеріальні та нематеріальні, проте сучасний підхід вимагає більш детального розподілу за принципами захисту та вимогами туристичного розвитку.

Об'єкти культурної спадщини класифікують за типами, видами й категоріями [5].

За типами об'єкти культурної спадщини поділяють на:

- споруди (витвори) — твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

- комплекси (ансамблі) — топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;

- визначні місця — зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

За категоріями обліку об'єкти культурної спадщини розподіляють на:

- щойно виявлені;
- місцевого значення;
- національного значення;
- всесвітньої спадщини.

Нами виділено ще за категорією спадщини об'єкти культурної спадщини в табл.1.1:

Таблиця 1.1 – Класифікація категорій об'єктів культурної спадщини

Категорія спадщини	Типологічні елементи	Функціональна роль у туризмі
Матеріальна нерухома	Архітектурні ансамблі, замки, археологічні зони, історичні центри міст	Створення візуального каркасу дестинації, база для екскурсійних та паломницьких маршрутів.
Матеріальна рухома	Музейні колекції, архівні фонди, приватні зібрання мистецтва	Розвиток пізнавального туризму, диджиталізація експозицій для віртуального доступу.
Нематеріальна	Мова, традиційні ремесла, обряди, гастрономія, музичне мистецтво	Забезпечення автентичного досвіду, інтерактивна взаємодія через майстер-класи та фестивалі.
Сакральна	Релігійні споруди, церемоніальні місця, паломницькі центри	Духовне збагачення відвідувачів, збереження релігійної ідентичності громад.
Індустріальна	Колишні заводи, фабрики, порти, залізнична інфраструктура	База для креативної ревіталізації, створення кластерів, лофт-просторів та хабів.

Створено автором на основі джерела [3]

Загальна кількість об'єктів культурної спадщини (ОКС) в Україні становить 170 185. Усі об'єкти класифікуються за такими видами у відповідному відсотковому співвідношенні [6]:

1. Археологічні (52%)
2. Історичні (35%)
3. Архітектури та містобудування (11%)
4. Монументального мистецтва (2%)
5. Садово-паркового мистецтва (1%)
6. Ландшафтні (1%)
7. Науки і техніки (1%)

Із 170 185 виявлених об'єктів 140 375 перебувають на державному обліку, 36 810 є щойновиявленими, і лише 9 952 внесено безпосередньо до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Загальна статистика найбільшої кількості пам'яток по регіонах (усіх видів разом) показує лідерство Дніпропетровської (11 708), Харківської (9 474), Черкаської (9 103), Запорізької (8 906) та Чернігівської (8 897) областей. Найменше загалом пам'яток у Закарпатській (1 568), Волинській (1 806) та Чернівецькій (2 371) областях.

Розподіл за конкретними видами має такі особливості (табл.1.2):

- Археологічні (52%): найбільша концентрація спостерігається у східних, північних та південних областях — Чернігівській, Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій та Херсонській. Найменше археологічних об'єктів на заході України — у Закарпатській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях.

- Історичні (35%): лідерами є Львівська, Чернігівська, Полтавська, Хмельницька та Харківська області. Найменша кількість таких пам'яток зафіксована у Луганській, Закарпатській та Чернівецькій областях.

- Об'єкти архітектури і містобудування (11%): абсолютна більшість таких пам'яток зосереджена у Львівській області, місті Києві та Одеській області. Найменше архітектурної спадщини на Сході та Півдні — у Луганській, Донецькій та Херсонській областях.
- Монументального мистецтва (2%): найбільше об'єктів у м. Київ, Чернігівській, Львівській, Полтавській та Харківській областях. Вони майже відсутні у Закарпатській, Чернівецькій, Волинській та Рівненській областях.
- Садово-паркового мистецтва (1%): найбільша кількість у Чернігівській, Вінницькій, Полтавській областях та у Києві. У багатьох регіонах (зокрема Закарпаття, Буковина, Прикарпаття, Волинь) ці об'єкти відсутні або представлені одинично.
- Ландшафтні (1%): рідкісний вид, який точково представлений лише у м. Київ, Черкаській, Миколаївській областях та у Севастополі.

Таблиця 1.2 - Класифікація об'єктів нерухомої культурної спадщини за видами

Назва виду	Що відноситься	Яка роль в туризмі	Приклади
Археологічні	Залишки життєдіяльності людини давніх епох, що містяться під землею або під водою: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, некрополі.	Є основою для археологічного туризму. Використовуються для створення музеїв просто неба (скансенів), історичних реконструкцій та фестивалів.	Античне місто Ольвія, Трипільські поселення, Кам'яна Могила.
Історичні	Будівлі, споруди, пам'ятні місця та некрополі, безпосередньо	Ключові об'єкти для пізнавального, патріотичного та меморіального	Будинок-музей Тараса Шевченка, поле Берестецької

Назва виду	Що відноситься	Яка роль в туризмі	Приклади
	пов'язані важливими історичними подіями, розвитком суспільства, життям видатних діячів.	туризму. Слугують базою для екскурсійних розповідей.	битви, Личаківський цвинтар.
Архітектури та містобудування	Окремі архітектурні споруди (церкви, палаци, замки, фортеці), а також цілісні історичні центри міст, площі та вулиці.	Головні «магніти» для масового культурно-пізнавального туризму. Є найпопулярнішими локаціями для фотографій, проведення міських квестів та оглядових екскурсій.	Києво-Печерська лавра, Старе місто у Львові, Хотинська та Кам'янець-Подільська фортеці.
Монументального мистецтва	Твори образотворчого мистецтва: пам'ятники, меморіальні комплекси, скульптури, фрески, мозаїки, вітражі.	Слугують орієнтирами в міському просторі, точками збору туристичних груп, а також об'єктами естетичного огляду під час пішохідних маршрутів.	Пам'ятник засновникам Києва, мозаїки Софійського собору, монумент Батьківщина-Мати.
Садово-паркового мистецтва	Історичні парки, ботанічні сади, сквери та алеї, які є витворами ландшафтної архітектури і створювалися за певним мистецьким задумом.	Центри рекреаційного, екологічного та весільного туризму. Ідеально підходять для тривалих прогулянок, відпочинку та фотосесій.	Національний дендрологічний парк «Софіївка» в Умані, парк «Олександрія» в Білій Церкві.

Назва виду	Що відноситься	Яка роль в туризмі	Приклади
Ландшафтні	Природні або створені людиною території, мають історичну, естетичну або культурну цінність (скелі, каньйони, історичні ландшафти).	База для екотуризму, активного відпочинку (скелелазіння, сплави), зеленого туризму та споглядання природи.	Національний заповідник «Хортиця», Скелі Довбуша.
Науки і техніки	Унікальні інженерні та промислові споруди: старі заводи, шахти, маяки, залізничні мости, вузькоколійки, млини.	Є основою для індустріального туризму (урбекс), приваблюють шукачів нестандартних маршрутів та поціновувачів технічної історії.	Старий маяк на острові Джарилгач, Боржавська вузькоколійка, австрійські віадуки у Ворохті.

Створено автором на основі джерела [6]

Під час проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. Спадщина України дуже нерівномірно розподілена за типами залежно від регіону. Південні та східні регіони (Дніпропетровщина, Харківщина, Запоріжжя) мають найбільшу абсолютну кількість пам'яток переважно через величезну кількість *археологічних* об'єктів. Натомість західні регіони (особливо Львівщина) та Київ є беззаперечними центрами *архітектурної* та *історичної* спадщини.

87% усієї культурної спадщини України складають лише археологічні та історичні об'єкти. Такі види як ландшафтні, садово-паркові та індустріальні (науки і техніки) сумарно становлять лише 3%. Це може вказувати на

недостатню увагу до виявлення та збереження природно-культурних і технічних об'єктів.

Попри наявність понад 170 тисяч об'єктів, лише 9 952 внесені до Державного реєстру. Крім того, охоронні договори (які встановлюють режим використання пам'ятки) укладено лише для 49 103 пам'яток (35% від загальної кількості). Ще гірша ситуація з охоронними зонами — вони встановлені лише навколо 14 335 пам'яток (близько 10%). Це означає, що переважна більшість культурної спадщини України залишається вразливою до руйнування, незаконної забудови чи неправильної експлуатації.

Попри те, що археологічні та історичні пам'ятки становлять 87% спадщини, в туристичному плані найчастіше експлуатуються та найбільше приваблюють масового туриста саме об'єкти архітектури та містобудування [6].

Культурна спадщина визнається життєво важливим скарбом людства, особливо в контексті глобалізації, слугуючи сховищем історичної інформації та джерелом культурної самовпевненості. Вона стає наріжним каменем національної ідентичності, що часто перетворюється на емблему регіону чи цілої країни. При поєднанні з туризмом, будівництвом та іншими секторами економіки, спадщина починає відігравати сталу соціально-економічну роль.

1.3 Концепція сталого розвитку як основа трансформації спадщини

Сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє всі наявні матеріальні, фізичні та духовно-естетичні потреби людини й сприяє збереженню всіх необхідних ресурсів для задоволення потреб майбутніх поколінь. Основоположні принципи концепції сталого розвитку закладені у програмному документі «Порядок денний на XXI століття» (“Agenda XXI”), прийнятому урядами 182 країн на Конференції ООН із навколишнього

середовища і розвитку (UNCED) 1992 року у Ріоде-Жанейро. На основі цього документа у 1996 році Всесвітньою туристичною організацією, Всесвітньою радою з подорожей і туризму та міжнародною організацією «Зелений світ» була розроблена Концепція сталого розвитку туризму у XXI столітті “Agenda 21 for travel and tourism industry”. Ідеї сталого розвитку туризму були ухвалені ще в низці міжнародних документів, таких як «Хартія зі сталого туризму» (1995 рік), «Міжнародна програма сталого розвитку туризму» (1999 рік), «Майбутнє, якого ми бажаємо» (2012 рік), «Програма сталого розвитку до 2030 року» (2015 рік), «Міжнародний рік сталого туризму в інтересах розвитку» (2017 рік), «Туризм та цілі сталого розвитку – подорож до 2030 року» (2017 рік) [7].

Програмний документ ООН ВТО «Туризм та цілі сталого розвитку – подорож до 2030 року» визначає туристичний сектор як важливий інструмент сталого зростання. Водночас документ підкреслює потребу в консолідації зусиль зацікавлених сторін задля впровадження заходів, спрямованих на запобігання деградації навколишнього середовища внаслідок туристичної діяльності [8].

Відповідно до методології Всесвітньої туристичної організації (ВТО), концепція сталого туризму базується на збалансованому використанні ресурсного потенціалу дестинацій. Вона передбачає одночасне задоволення економічних та соціокультурних запитів туристів і місцевих громад при безумовному збереженні екологічної цілісності та біорізноманіття. Такий підхід трансформує управління галуззю в систему, що забезпечує відтворення ресурсів замість їх вичерпання, а базові принципи сталого розвитку інтегруються в усі сегменти туристичного ринку [9].

Фундаментальною умовою переходу до сталого розвитку галузі є всеохопна екологізація туристичної діяльності. У природоохоронному аспекті

це передбачає декарбонізацію сектору через впровадження енергоефективних рішень, використання відновлюваних джерел енергії та зациклення водно-ресурсних циклів. Мінімізація антропогенного тиску досягається через раціональне поводження з відходами та зменшення акустичного і хімічного впливу транспорту. Економічна складова орієнтована на фінансове забезпечення ревіталізації територій, що постраждали від надмірного турпотоків, тоді як соціальний вектор спрямований на формування нової екологічної свідомості серед стейкхолдерів та рекреантів.

Відродження культурної спадщини неможливе без дотримання принципів сталого розвитку, які базуються на гармонізації екологічних, економічних та соціальних аспектів. Сталий туризм має забезпечити оптимальне використання природних ресурсів, поважати соціокультурну автентичність приймаючих громад та гарантувати життєздатність довгострокових економічних операцій. Ключовим моментом є зміна підходів до планування туристичних потоків, ціноутворення та оподаткування, що дозволяє мінімізувати негативний вплив на спадщину.

Отже, сталий розвиток туризму в дестинаціях зі значною культурною спадщиною спирається на три основні колони:

1. Екологічна сталість, яка ключає підтримку екологічних процесів та збереження природного різноманіття, що часто є невід'ємною частиною культурних ландшафтів.

2. Соціально-культурна автентичність передбачає збереження живої культурної спадщини, традиційних цінностей та сприяння міжкультурному порозумінню.

3. Економічна життєздатність дає забезпечення стабільної зайнятості та можливостей отримання доходу для місцевих громад, що сприяє скороченню масштабів бідності та розвитку соціальних послуг.

Реалізація цієї стратегії вимагає сильного політичного керівництва, інформованої участі всіх зацікавлених сторін та постійного моніторингу впливу туризму на об'єкти спадщини. Сучасні наукові дослідження вказують на те, що стійкий культурний туризм підтримує економіку замкненого циклу (circular economy), а специфічні лейбли чи статуси (наприклад, ЮНЕСКО) здатні значно стимулювати локальну комерційну активність.

Концепція сталого розвитку виступає фундаментом для трансформації культурної спадщини, оскільки змінює основний підхід до неї: від пасивного збереження «експоната» до її активної ревіталізації як живого ресурсу громади. У межах цієї парадигми пам'ятки перестають бути лише історичними об'єктами, а стають рушіями економічного зростання та соціальної згуртованості.

Підсумовуючи, можна виділити три причини, чому ця концепція є ключовою:

- сталий розвиток інтегрує культурну спадщину в сучасну економіку (через креативні індустрії та екотуризм), що забезпечує кошти на її відновлення без виснаження ресурсів;
- трансформація об'єктів спадщини відбувається з урахуванням інтересів місцевих громад, зберігаючи їхню ідентичність та колективну пам'ять для майбутніх поколінь;
- адаптивне повторне використання старих будівель замість нового будівництва відповідає принципам циркулярної економіки, знижуючи антропогенне навантаження на довкілля.

Таким чином, сталий розвиток перетворює культурний спадок на динамічний актив, який працює на користь суспільства, не втрачаючи своєї історичної цінності.

1.4 Взаємозв'язок між відродженням, трансформацією та ревіталізацією культурних об'єктів

Отже, сталість є стратегією, а відродження та трансформація — інструментами її реалізації. Культурна спадщина в цій системі виступає не "тягарем" минулого, а відновлюваним ресурсом, який потребує нового життя для задоволення потреб сучасного суспільства.

Концепція сталого розвитку диктує необхідність бережливого ставлення до будь-яких ресурсів. Коли ми говоримо про простір, найбільш екологічним та економічно виправданим рішенням є не будівництво "з нуля", а адаптація вже існуючих історичних об'єктів. Таким чином, сталий розвиток стає імпульсом, який змушує нас шукати способи перетворити занедбані пам'ятки на функціональні елементи сучасного туристичного та соціального середовища. Це і є перехід до практичної площини — відродження спадщини.

Ревіталізація будівлі — це процес відновлення та модернізації старих або занедбаних будівель з метою повернення їх до сучасного використання. Цей процес часто включає в себе оновлення інфраструктури, покращення енергоефективності, а також зміну функціонального призначення будівлі для відповідності сучасним потребам.

Термін "Ревіталізація" йде поруч з реновацією та реконструкцією

Ревіталізація може охоплювати:

1. Архітектурні оновлення: Збереження історичного вигляду будівлі при одночасному оновленні елементів дизайну для сучасних потреб.
2. Структурні покращення: Посилення конструкції будівлі для забезпечення безпеки та довговічності.
3. Енергоефективність: Впровадження сучасних систем опалення, вентиляції та енергозбереження.

4. Функціональна переорієнтація: Зміна призначення будівлі, наприклад, перетворення промислових об'єктів у житлові комплекси або офісні простори.

5. Екологічна орієнтація: Використання екологічних матеріалів і технологій, що зменшують негативний вплив на довкілля.

Ревіталізація сприяє збереженню історичної спадщини, підвищенню цінності майна та покращенню якості життя у міських районах [10].

Щоб глибше зрозуміти ревіталізацію, варто розібратися, чим вона не є. Реконструкція – це як реставрація старовинної картини, де мета зберегти оригінал без змін. Реновація ж нагадує оновлення гардеробу: заміна елементів для свіжості, але без радикальних трансформацій. Ревіталізація ж – це революція в просторі, де стара фабрика перетворюється на креативний хаб, наповнений життям. За аналізом на dbn.co.ua, це (не)нове поняття в урбаністиці, що охоплює не лише архітектуру, але й соціальні аспекти [11].

Інший аспект – інтеграція з урбанізмом. У той час як урбанізація будує нове, ревіталізація оживає старе, балансує між минулим і майбутнім. Це створює емоційний зв'язок: уявіть, як жителі району, що пам'ятають занедбаність, тепер пишаються своїм оновленим домом. Такий підхід не лише економить ресурси, але й зберігає культурну ідентичність, роблячи міста унікальними.

Сучасна практика ревіталізації зміщує акцент з "вертикальних" державних стратегій на "горизонтальні" моделі, де головним суб'єктом виступає місцева громада. Народ Та Ой у В'єтнамі, який відродив чотири ключові культурні практики через туризм, включаючи вид ткацтва, традиційні ландшафти та архітектуру, традиційну кухню, а також традиційні художні вистави, ритуали та вірування. Крім того, культурне відродження також згадується через сприйняття людьми ролі влади та адаптацію культурної

діяльності до розвитку туризму. Ці практики були адаптовані до сучасного контексту, демонструючи, що культурне відродження — це не відновлення традицій у статичній формі, а їх реконструкція для задоволення потреб суспільства та економіки, що змінюються. Дослідження досвіду народу Та Ой у В'єтнамі демонструє, що успішна ревіталізація базується на перспективі місцевого населення, а не лише на задоволенні попиту туристів. У цій моделі збереження культури є процесом спільної творчості, де старші покоління передають знання, а молодь адаптує їх до сучасного контексту [12].

У сучасній практиці збереження культурної спадщини першочерговим завданням постає її відродження — повернення історичних об'єктів із стану занепаду до активного суспільного вжитку. Цей процес неможливий без глибокої трансформації, яка передбачає адаптацію пам'ятки до вимог сучасності. Трансформація дозволяє переосмислити застарілий простір, змінюючи його функціональне призначення (наприклад, з промислового на рекреаційне) при повному збереженні його автентичної цінності.

Саме ревіталізація виступає тим прикладним механізмом, який забезпечує перехід від ідеї відродження до фізичної трансформації об'єкта. Як інструмент сталого розвитку, вона виконує роль «оживлення» території через:

- впровадження нових сценаріїв використання об'єкта (туристичні хаби, креативні кластери).
- перетворення пасивної пам'ятки на прибутковий актив туристичної індустрії.
- залучення громади до процесу відновлення, що зміцнює локальну ідентичність.

Таким чином, якщо відродження та трансформація визначають вектор розвитку об'єкта культурної спадщини, то ревіталізація є практичним інструментом, що дозволяє інтегрувати минуле в сучасну соціально-

економічну структуру. Вона поєднує екологічну відповідальність (збереження існуючого фонду) з економічною доцільністю, що є основою сталого туризму. Доведено, що ревіталізація є ефективним інструментом трансформації об'єктів культурної спадщини, що забезпечує їх відродження як повноцінних елементів регіональної рекреаційної системи.

Трансформація об'єкта культурної спадщини — це процес зміни функціонального призначення або просторової організації об'єкта при збереженні його історико-культурної цінності. Це пристосування пам'ятки до нових умов експлуатації (наприклад, перетворення старого млина на готель або колишнього цеху на арт-центр). Трансформація культурної спадщини часто відбувається через процес ревіталізації, який передбачає не лише фізичне відновлення пам'ятки, але й надання їй нових функцій, актуальних для сучасної громади та туриста.

Ревіталізація — це філософія, згідно з якою занедбані локації є не тягарем минулого, а цінним ресурсом, що чекає на дбайливе відновлення. Етимологія терміна (від латинських *re* — знову та *vita* — життя) підкреслює його суть: «повернення до життя» через надання нових суспільних ролей. Якщо реконструкція повертає форму, а реновація — технічний стан, то ревіталізація [13], як зазначають експерти, трансформує саме призначення об'єкта. Це перетворення занедбаної фабрики на культурний центр, де замість верстатів з'являються сенси. Такий підхід перетворює депресивні зони на живі осередки громадського життя. Історично цей рух зародився як відповідь на занепад промислових гігантів Заходу в середині минулого століття, а у 2025 році він остаточно трансформувався в інструмент сталого розвитку та «зеленої» економіки.

Ревіталізацію варто розглядати як практичний механізм, що перетворює теоретичну ідею «відродження» на реальний об'єкт «трансформації».

Ревіталізація розглядається не як статичне відновлення минулого, а як динамічний процес реконструкції традицій для задоволення еволюційних суспільних та економічних потреб.

Без трансформації та ревіталізації культурна спадщина приречена на фізичну деградацію, оскільки держава чи власники часто не мають ресурсів на просте "утримання" пам'яток без їх комерційного використання. Ці процеси необхідні для того, щоб:

- зберегти національну ідентичність у глобалізованому світі.
- збільшити туристичну привабливість регіонів (автентика притягує більше, ніж копія).
- забезпечити сталий розвиток території через раціональне використання існуючого капіталу — культурного спадку.

Ревіталізація починається з аналізу: оцінка стану об'єкта, ніби лікар діагностує пацієнта. Потім йде планування, де архітектори, урбаністи та громада brainstorm'ують ідеї. Фінансування – ключовий етап, часто через державні гранти чи приватні інвестиції.

1. Дослідження та аналіз полягає в зборі даних про історію, екологію та потреби. Це включає опитування жителів, щоб зрозуміти емоційний контекст – що для них означає цей простір чи об'єкт?

2. Розробка концепції – це створення плану, де нові функції гармоніюють зі старими. Наприклад, перетворення історичного промислового об'єкту на музей з інтерактивними експонатами.

3. Реалізація відбувається через будівельні роботи з акцентом на стійкість, до прикладу як використання перероблених матеріалів.

4. Після запуску обов'язково проводиться оцінка впливу, коригування для кращого ефекту.

Цей процес не лінійний: іноді ідеї змінюються під впливом громади, додаючи шар людяності. Успіх залежить від балансу, де технічні деталі переплітаються з емоціями [13].

1.5 Напрями ревіталізації та механізми її реалізації

Виділяють кілька ключових напрямів ревіталізації, кожен з яких адаптується до специфіки території та вимагає переосмислення в умовах кризових викликів.

- Економіко-центричний напрям: орієнтований на стимулювання бізнес-активності через інвестиції та створення робочих місць. Ревіталізація об'єктів спадщини має значний мультиплікативний ефект: наприклад, 1 мільйон інвестицій у реставрацію може генерувати понад 2,9 мільйона доходів для локальної економіки. Для цього застосовують дохідний підхід, податкові пільги та дотації, щоб наблизити прибутковість пам'яток до ринкових стандартів.

- Соціо-гуманітарний напрям: спрямований на покращення добробуту громад та зміцнення соціальної стійкості. Ефективна ревіталізація сприяє залученню вразливих груп та підвищенню якості життя. Проте в Україні цей підхід ускладнюється демографічними розривами та потребами внутрішньо переміщених осіб.

- Напрямок просторової трансформації: фокусується на «адаптивному перевикористанні», що дозволяє перетворювати занедбані індустріальні зони на активні соціальні хаби. Це підтримує економіку замкненого циклу, оскільки збереження існуючих конструкцій зменшує витрати ресурсів та обсяги відходів.

- Автентичне спрямування (культурно-історичний підхід): розглядає ревіталізацію як динамічну реконструкцію традицій («плинна автентичність»),

де громада самостійно визначає шлях розвитку своєї ідентичності. Культурна спадщина в цьому контексті виступає унікальним брендом дестинації.

- Еко-орієнтований та іміджево-репутаційний напрям: передбачають відновлення природних ресурсів та формування позитивного образу території для залучення відповідальних туристів та інвесторів.

Жоден напрям не є самодостатнім, тому в умовах нестабільності необхідна їхнє поєднання, тобто використання комбінованого напрямку. Акцент зміщується з масштабної забудови на функціональне перепрофілювання, що одночасно відновлює економіку та зберігає національні пріоритети. Алгоритм реалізації такого підходу включає:

1. Діагностика та стрес-тестування: проведення оцінки чутливості території та розрахунок «інтегрального індексу вразливості» або потенціалу до адаптивного перевикористання.

2. Формування «сценарного портфеля»: розробка оптимістичної, адаптивної та кризової траєкторій, що враховують безпекові умови та приплив капіталу.

3. Вибір точок швидкого впливу: ідентифікація об'єктів, ревіталізація яких дасть максимальний мультиплікативний результат при мінімальних витратах.

4. Гнучке фінансування: поєднання муніципальних коштів, приватних інвестицій та міжнародної допомоги, як-от Український фонд культурної спадщини (ALIPH) або гранти УКФ за програмою «Культура під час війни».

5. Ітераційне коригування: постійний моніторинг екологічних, соціальних та економічних впливів для швидкої адаптації стратегії до змін.

Успішна ревіталізація в Україні має на меті не лише відбудову інфраструктури, а й створення умов для самовідновлення територій, що

постраждали від бойових дій, забезпечуючи їхній сталий розвиток та міжнародне визнання [14].

На сучасному етапі проекти ревіталізації в Україні переважно зосереджені у великих мегаполісах та регіональних центрах (Київ, Львів, Харків). Проте значний потенціал для перетворення занедбаних територій на туристичні об'єкти мають також малі та середні населені пункти. Прикладом успішної ініціативи в невеликій громаді є ревіталізація Пнівської фортеці на Івано-Франківщині, де використання транскордонних грантів дозволяє перетворити локальну пам'ятку на центр культурного туризму.

Ефективне відновлення історичної нерухомості базується на моделі державно-приватного партнерства, де фінансові ризики та витрати розподіляються між державою, громадою та приватним капіталом. Такий підхід стимулює просторовий розвиток та підвищує соціальну відповідальність бізнесу.

Ключові компоненти механізму ревіталізації включають:

1. Юридично-правове забезпечення: визначення статусу об'єкта та його захист. Україна активно використовує міжнародні правові інструменти, зокрема механізм посиленого захисту ЮНЕСКО, що забезпечує найвищий рівень юридичної недоторканності пам'яток.

2. Багатоканальне фінансування: окрім державних та місцевих бюджетів (наприклад, за Програмою КПКВК 1014084 - Код Програмної Класифікації Видатків та Кредитування і зазвичай стосується місцевих бюджетів і спрямована на реалізацію заходів у сфері культури та мистецтва), критично важливими є міжнародні гранти (фонд ALIPH - Міжнародний альянс із захисту спадщини в зонах конфлікту) та програми Українського культурного фонду, які у 2025–2026 роках надають підтримку проектам диджиталізації та реставрації.

3. Інклюзивне управління та партнерство: залучення місцевих громад до «спільної творчості» у процесі ревіталізації. Громада виступає як головний охоронець автентичності, що робить проєкт стійким у довгостроковій перспективі.

4. Маркетингова стратегія та брендинг: трансформація об'єкта у впізнаваний туристичний бренд. Використання сучасних засобів інтерпретації, таких як 3D-модельовання та AR-технології, дозволяє підвищити привабливість пам'ятки для нових поколінь туристів.

5. Оцінка соціально-економічної ефективності: моніторинг прямих доходів та непрямих ефектів (мультиплікатор інвестицій у реставрацію може сягати 2,9). Успіх проєкту визначається не лише прибутком, а й здатністю території до самовідновлення та збереження культурної ідентичності.

Інтеграція міжнародного досвіду (наприклад, тематичних маршрутів Ради Європи) та залучення експертів для цифрового документування об'єктів (ВІМ-модельовання, фотограмметрія) є необхідною умовою для сучасної модернізації галузі охорони спадщини [15].

РОЗДІЛ 2 НАПРЯМИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

2.1 Інструменти розвитку і підтримки сфери охорони української культурної спадщини

Захист, реставрація та активне просування культурної спадщини наразі є пріоритетним завданням для культурного поступу України, що набуло особливої ваги в умовах повномасштабної війни. Російська агресія призвела до значних втрат серед об'єктів матеріальної культури, проте водночас зміцнила роль спадщини як ключового маркера національної ідентичності та важливого елемента безпеки країни. У 2025 році ці виклики зумовили появу нових інституційних та правових рішень у культурній політиці.

Підтримка національного надбання як фактора сталого розвитку закріплена у Стратегії розвитку культури до 2030 року, ухваленій Кабінетом Міністрів у березні 2025 року. Цей документ спрямований на подолання маргіналізації спадщини та підвищення обізнаності громадян щодо її цінності. Операційний план на 2025–2027 роки передбачає низку заходів для мінімізації негативних трендів у галузі.

Однією з головних інновацій 2025 року стало створення у вересні Українського фонду культурної спадщини (УФКС) за меморандумом між МКІП та міжнародним фондом ALIPH. УФКС працює в ЄС для залучення коштів на відновлення пошкоджених війною об'єктів; на старті міжнародні партнери виділили 3 млн євро.

Цифровізація спадщини стала перспективним інструментом захисту. У жовтні 2025 року уряд запровадив Реєстр Музейного фонду України — експериментальний проєкт для автоматизованого обліку та захисту даних про музейні предмети. Публічний доступ до Реєстру сприяє популяризації

колекцій та науковим дослідженням. В межах цього напрямку в серпні 2025 року у Львові розпочалися тренінги за участі ЮНЕСКО для понад 100 музейних фахівців, де вони опановують методи 3D-документування та AR/VR технології.

Серед локальних цифрових ініціатив варто відзначити проєкт «Віртуалізація культурного надбання міста Києва», ініційований КМДА. У 2025 році зацифровано 3D-моделі шести пам'яток столиці, включаючи церкву Миколи Притиска та монумент Магдебурзькому праву; проєкт супроводжується аудіогідами та продовжується у 2026 році. Український культурний фонд (УКФ) також підтримав у 2025 році 14 проєктів з диджиталізації та 30 кроссекторальних програм (як-от «DniproNota» та «Бестіарій Марії Примаченко»), виділивши гранти до 2 млн грн на реставрацію пошкоджених об'єктів.

У 2025 році Україна запровадила нові правові інструменти захисту, зокрема ратифікувала Нікосійську конвенцію (лютий 2025), що дозволяє кримінальне переслідування за злочини проти культурних цінностей та сприяє поверненню артефактів. У відповідь на крадіжки музейних цінностей у листопаді 2025 року введено санкції проти 15 керівників російських музеїв.

Міжнародна співпраця у грудні 2025 року призвела до включення ще 19 українських об'єктів (зокрема Аккерманської фортеці та Потьомкінських сходів) до списку посиленого захисту ЮНЕСКО, що збільшило їх загальну кількість до 46. Проєкт Team Europe та безповоротна допомога від Італії у 32,5 млн євро на реставрацію будівель Одеси та створення Центру управління спадщиною ЮНЕСКО підсилюють позитивний прогноз розвитку галузі у 2026 році. Систематизація законодавства у збірнику МКІП (лютий 2025) забезпечила надійну базу для подальшої модернізації сфери охорони пам'яток [16].

30 березня 2021 р. Україна офіційно приєдналася до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи. 16 лютого 2021 р. Верховна Рада прийняла Закон України "Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути". Президент України Володимир Зеленський підписав даний закон 15 березня 2021 р. Приєднання до Розширеної часткової Угоди про культурні маршрути є практичною реалізацією положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Сертифікат "Культурні маршрути Ради Європи" як відзнаку якості отримали вже 45 європейських культурних маршрутів, які проходять понад 50 країнами світу. Територією України проходять 3 європейських культурних маршрути: Via Regia (шлях, який із раннього середньовіччя поєднує Східну та Західну Європу, пропонуючи різноманітні туристичні опції – від паломництва до подорожей потягом); "Європейський маршрут індустриальної спадщини" (культурний маршрут, який представляє спільну європейську пам'ять про зрушення в Європі, пов'язані з індустриальною революцією, приваблюючи туристів до індустриальних локацій) та культурний маршрут "Європейські стежки Моцарта" [17].

2.2. Світовий досвід трансформації культурної спадщини

Світовий досвід трансформації культурної спадщини свідчить, що цей ресурс є не лише «скарбницею» історичної інформації, а й фундаментальним наріжним каменем національної ідентичності та потужним драйвером економічного розвитку . У глобальному контексті підхід до спадщини еволюціонував від суто філософської консервації до практичного адаптивного використання та впровадження високих технологій. Сучасна міжнародна практика визначає ревіталізацію не як статичне відновлення минулого, а як

динамічний процес реконструкції традицій для задоволення актуальних соціальних та економічних потреб суспільства.

Культурний туризм наразі забезпечує близько 40% світового обсягу подорожей, стаючи ключовим механізмом капіталізації спадщини. Провідні країни використовують ці ресурси для створення унікальних брендів дестинацій, що дозволяє диверсифікувати джерела доходів та зміцнювати міжнародний імідж. Приклади успішної трансформації, такі як ревіталізація центрів виноробства в Бордо (Франція) або інтеграція традиційних ремесел у туристичні продукти Індонезії, демонструють, як сталий туризм стає каталізатором збереження автентичності та покращення добробуту громад. Водночас світова спільнота наголошує на важливості моделі «спільної творчості» (co-creation), де саме місцеві жителі виступають головними охоронцями та розпорядниками своєї спадщини.

Принцип регенерації у Медіна Феса (Марокко) полягав у використанні консервації культурної спадщини як важеля для подолання бідності та міського оновлення за допомогою міжнародного боргового фінансування від Світового банку. Проєкт зосередився на потребах громади, залучаючи мешканців до опитувань, навчання традиційним методам реставрації та безпосереднього виконання робіт. Результатом стало покращення базової інфраструктури (вода, електрика), стабілізація житлового фонду та створення тематичних туристичних маршрутів для розподілу економічних потоків. Хоча амбітні фінансові прогнози не були повністю досягнуті, проєкт стимулював понад 200 мільйонів доларів подальших інвестицій і перетворив Медіну на центр тяжіння для туристів.

Міжнародний досвід регенерації історичних центрів міст, задокументований Cultural Heritage Finance Alliance (CHiFA), підкреслює важливість приватного фінансування. Кейс Медини Феса (Марокко)

демонструє успіх створення тематичних туристичних маршрутів («Стіни та бастіони», «Ремесла», «Палаці та сади»), що дозволило зберегти унікальне міське середовище, інтегруючи його в сучасну економіку [18].

Architectural Heritage Fund (АНФ) (Велика Британія) - працює за принципом «револьверного фінансування», надаючи гранти на ранніх стадіях та позики під низькі відсотки благодійним організаціям для відновлення історичних будівель. Основна увага приділяється проектам під керівництвом громад, які рятують пам'ятки в зоні ризику для їхнього подальшого сталого використання. Результатом 45-річної діяльності стало фінансування майже 900 проектів на суму 125 мільйонів фунтів стерлінгів, що залучило вдесятеро більше додаткових інвестицій. Проекти АНФ забезпечили створення сотень нових житлових одиниць, робочих місць та тисяч волонтерських можливостей, зміцнюючи соціальну згуртованість [18].

Проект історичного центру Мехіко (Мексика) базувався на принципі скоординованої багатосекторної співпраці, де масштабні приватні інвестиції бізнес-лідера Карлоса Сліма поєднувалися з державними зобов'язаннями щодо інфраструктури. Стратегія включала створення тематичних «коридорів» (культурних, технологічних), надання податкових пільг та перенесення державних офісів назад до центру міста. Результатом стала реставрація понад 1000 будівель, створення тисяч робочих місць та зростання населення центру з 5 000 до 40 000 мешканців. Вартість нерухомості в цьому районі зросла на 300% за двадцять років, перетворивши занедбаний центр на безпечний та привабливий житловий і комерційний хаб.

Принцип організації Stadsherstel Amsterdam (Нідерланди) полягає в роботі як інвестиційної компанії з нерухомості, що спеціалізується на соціальному житлі та реставрації спадщини, поєднуючи ринкову дисципліну з соціальними цілями. Компанія купує занедбані пам'ятки, реставрує їх за

високими стандартами та здає в оренду, забезпечуючи стабільний дохід для приватних та муніципальних інвесторів. Результатом стало збереження понад 600 історичних будівель, що врятувало центральний район каналів від руйнування заради сучасних доріг у повоєнний час. Модель виявилася настільки успішною, що була експортована до понад 40 міст Нідерландів та кількох інших країн світу.

Принцип діяльності компанії Conservatorio, Панама-Сіті (Панама) полягає в інтеграції соціального впливу безпосередньо в девелопмент через стратегію «Сталого міського оновлення» (SUR). На кожну одиницю елітного житла компанія будує одну одиницю доступного житла, а також фінансує програми реабілітації банд для покращення безпеки в районі. Результатом стало перетворення небезпечного району Каско-В'єхо на престижну локацію з готелями світового рівня та водночас збереженням соціальної різноманітності мешканців. Інвестори отримують ринкову прибутковість у 15-20%, доводячи, що соціально відповідальне оновлення спадщини може бути фінансово вигідним.

Принцип соціального підприємства Doh Eain, Янгон (М'янма) полягає в наданні послуг з реставрації та управління нерухомістю приватним власникам без переходу права власності. Doh Eain фінансує та виконує роботи, повертаючи витрати через частку від оренди протягом фіксованого періоду, після чого власник отримує оновлений актив у повне розпорядження. Результатом стала реставрація 25 приватних об'єктів та реалізація 16 проєктів громадських просторів, наприклад, перетворення сміттєзвалищ у провулках на квітучі сади. Модель дозволяє місцевим власникам отримувати прибуток від своєї власності та сприяє соціальній згуртованості через партисипативний дизайн [18].

Місто Конья зберігає свою багату історичну спадщину завдяки

«Проекту Дар-уль Мюльк» - найбільшому в Туреччині проєкту реставрації, зосередженому на історичних міських стінах Коньї. В рамках цього проєкту за допомогою ДНК-кодів та історичних зображень було створено скульптури 12 сельджуцьких султанів. Їхні розміри, риси обличчя та склад тіла були відтворені з точністю 95%, що надає відвідувачам унікальну історичну перспективу та уявлення про культуру міста. Виставкова зона Дар-уль Мюльк, де представлена виставка воскових фігур, є однією з двадцяти історичних зон, відновлених у місті в рамках проєкту [19].

Місто Матозіньюш (Португалія) трансформує свої об'єкти культурної спадщини, щоб стимулювати туризм та місцевий розвиток. Відновлення монастиря Леса-ду-Баліу є яскравим прикладом культурної трансформації. Завдяки реставрації цей історичний пам'ятник з вражаючою готичною архітектурою був перетворений на місце проведення заходів, а колишня заводська будівля поруч була перебудована на жвавий центр для компаній, споживачів та туристів під назвою Lionesa. Як центр інновацій та креативності, будівля містить спільні робочі місця, художні галереї та ресторани. Це показує, як місто Матозіньюш досліджує синергію між туризмом та культурними та креативними індустріями [20].

2.3. Досвід трансформації культурної та історичної спадщини в Україні

Одним із найбільш продуктивних напрямів трансформації є адаптивне використання об'єктів, що втратили своє початкове призначення. Це стосується передусім індустріальної спадщини, яка перетворюється на креативні кластери, та фортифікаційних споруд, що стають центрами культурного життя.

Україна демонструє високу динаміку у створенні креативних хабів на

базі колишніх заводів та фабрик. Такі проєкти називають "архітектурними феніксами", оскільки вони перетворюють занедбані території на живі соціальні простори (табл.2.1) [21].

Таблиця 2.1 – Проєкти ревіталізації в Україні

Об'єкт	Локація	Характеристики трансформації
Арт-завод «Платформа»	Київ	Найбільший креативний кластер України (120 000 м ²). Поєднує коворкінги, мистецький простір «Акт», броварню, гастро-локації та автокінотеатр.
Fest Republic	Львів	Територія площею 2 га, що включає офіси, броварню «Правда», видавництво, кавовий хаб, швейні цехи та івент-хол.
Промприлад. Реновація	Івано-Франківськ	Центр інновацій, що базується на принципах імпакт-інвестування, поєднуючи бізнес, мистецтво та освіту.
Jam Factory Art Center	Львів	Колишня фабрика повидла, перетворена на багатофункціональний центр сучасного мистецтва.
«Інша земля»	Харків	Ревіталізований паровозобудівний завод (1895 р.), де тепер функціонують парк, виставковий простір, школа акторської майстерності та студії.

Ці приклади свідчать про те, що індустріальна спадщина може бути потужним ресурсом для розвитку не лише великих мегаполісів, а й регіональних центрів, таких як Херсон (Urban CAD), Одеса («Синій краб») чи Запоріжжя («Loft млин»).

Замкова спадщина вимагає делікатного підходу, що поєднує консервацію автентики з сучасними інтерпретаційними засобами. Проєкт ревіталізації Пнівської фортеці (XVI ст.) на Івано-Франківщині є взірцем транскордонної співпраці з Румунією. В межах проєкту передбачено створення 3D-моделі фортеці, проведення георадарних досліджень та ландшафтне проєктування території. Головна мета – перетворити громаду на перлину культурного туризму через розумне управління та збереження автентичного вигляду пам'ятки. Такий проєкт має на меті збільшити економічні та соціальні можливості місцевих громад шляхом використання туристичного потенціалу культурних надбань громад по різний бік кордону, цим самим забезпечивши їхнє збереження [22].

Нематеріальна спадщина (НКС) є "живою" складовою культури, яка найшвидше реагує на зміни та має найвищий рівень емоційного залучення туриста. Вона охоплює виконавське мистецтво, традиційні ремесла та соціальні практики.

Україна активно працює над включенням своїх культурних феноменів до списків ЮНЕСКО, що є потужним сигналом для міжнародного туристичного ринку (табл.2.2) [23].

Приєднання України до культурних маршрутів Ради Європи (Via Regia, Шлях індустріальної спадщини, Шлях кераміки) відкриває нові можливості для міжнародного визнання, фінансування та професійного навчання майстрів. Це сприяє перетворенню локальних традицій на загальноєвропейське надбання [24].

Таблиця 2.2 – Об’єкти трансформації культурної спадщини

Елемент	Статус ЮНЕСКО	Туристична трансформація
Петриківський розпис	Репрезентативний список (2013)	Використання мотивів у сучасному дизайні, боді-арті, створення майстер-класів для туристів.
Косівська мальована кераміка	Репрезентативний список (2019)	Інтеграція у культурний маршрут Ради Європи «Європейський шлях кераміки».
Культура приготування борщу	Термінова охорона (2022)	Гастрономічні фестивалі, розвиток автентичного кулінарного туризму.
Традиція писанкарства	Репрезентативний список (2024)	Спільна номінація з Естонією, розвиток етнографічних програм.
Опішнянська кераміка	Національний реєстр	Створення гончарних столиць, де туристи стають безпосередніми учасниками творчого процесу.

В умовах сучасних викликів, зокрема воєнних загроз, цифровізація стає критично важливим інструментом збереження та популяризації спадщини. Технології VR (віртуальна реальність) та AR (доповнена реальність) дозволяють створювати іммерсивні середовища, які забезпечують доступ до культурних цінностей навіть у разі руйнування фізичних об'єктів [25].

Отже, можна виділити основні напрями впровадження цифрових технологій:

1. 3D-сканування та фотограмметрія: створення високоточних копій об'єктів архітектури для подальшої реставрації або віртуальної експозиції.

2. BIM-моделювання: Інформаційне моделювання будівель, що дозволяє документувати стан пам'яток та планувати роботи з їх укріплення.

3. Концепція «Культурного резервного фонду»: забезпечення кіберзахищеного зберігання цифрових копій матеріальної та нематеріальної спадщини для майбутніх поколінь.

4. Віртуальні тури та аудіогіди: проєкт «Віртуалізація культурного надбання міста Києва» вже охопив знакові об'єкти, такі як церква Миколи Притиска та монумент Магдебурзькому праву, створюючи умови для віддаленого пізнання культури [26].

Заохочення диджиталізації є пріоритетом Українського культурного фонду. У 2025 році УКФ підтримав 14 проєктів з оцифрування та 30 кроссекторальних ініціатив (наприклад, «Бестіарій Марії Примаченко»), що демонструє перехід від традиційних методів збереження до високотехнологічних. Окрім наукової мети, цифрові платформи сприяють розвитку віртуального туризму та підвищують суспільну обізнаність через інтерактивні рішення [27].

Цифрова трансформація у сфері культури охоплює складний і багатошаровий процес інтеграції сучасних технологій, що змінюють способи

збереження, презентації та взаємодії з культурною спадщиною. Інноваційні технології VR та AR відкривають нове поле для переосмислення класифікації спадщини у цифровому середовищі. Віртуальні реконструкції будівель або подій дозволяють одночасно віднести один і той же цифровий проєкт до кількох категорій (наприклад, тривимірна модель стародавнього театру є водночас копією матеріальної пам'ятки і записом нематеріальної культурної практики, театрального мистецтва того часу). Ці технології забезпечують можливість створення цифрових копій фізичних об'єктів, які стають доступними для дослідження навіть у випадку їх повної або часткової руйнації через збройні конфлікти чи стихійні лиха.

VR-модельовання дає змогу користувачам «відвідувати» реконструйовані історичні місця без фізичної присутності. Це не лише відкриває доступ людям, які географічно віддалені, але й допомагає мінімізувати ризик додаткового пошкодження реальних об'єктів у процесі їх демонстрації.

AR-технології накладають додаткову інформацію на реальні простори, створюючи змішане середовище для глядача. У випадку, коли архітектурні фасади втратили свою автентичність через реставраційні зміни або руйнування, AR може відновити первинний вигляд об'єкта візуально, прямо під час його огляду. Цифровізація має вагомe значення в умовах війни: фіксація втрат культурної спадщини стає надзвичайно актуальною. У випадках пошкодження музеїв чи археологічних пам'яток VR моделі дозволяють експертам проводити дистанційний аналіз стану об'єктів і планувати реставрацію без необхідності перебувати на місці події. Застосування 3D сканування також дає змогу зберегти точну геометрію та текстуру артефактів перед початком будь-яких ремонтних робіт [27].

Водночас процес цифрової трансформації культури в Україні можна

розглядати як спосіб створення “культурного резервного фонду”. Це своєрідний страховий архів надбань, навіть якщо оригінал буде втрачено назавжди, копія залишиться доступною онлайн для майбутніх поколінь. Наукова спільнота підкреслює важливість того, щоб ці цифрові копії інтегрувалися в глобальні бази даних спадщини й були сумісними з міжнародними стандартами обміну інформацією. Цифрова репрезентація спадщини завдяки VR має очевидну перевагу у доступності, оскільки користувач може «побачити» об’єкт у будьякий момент часу і незалежно від свого розташування. Це особливо важливо для України в умовах війни, коли переміщення територією країни часто утруднене або небезпечне. Також виникає ефект «збереженої пам’яті» – досвід перебування у віртуальному середовищі формує стійке когнітивне уявлення про вигляд та атмосферу культурної локації. Застосування VR варто розглядати як продовження традицій музейної справи у новому форматі. Вона не замінює живого контакту з артефактом повністю, але створює місток між фізично недосяжним минулим і сучасною аудиторією. Це поєднання технології та культури потребує постійної оцінки ефективності такої взаємодії й адаптації методів відповідно до очікувань різних груп користувачів.

У результаті VR стає не лише засобом презентації пам’яток, але й інструментом їх фактичного збереження у колективній та індивідуальній пам’яті суспільства. Культурна спадщина є вразливою до широкого спектра загроз, які можуть мати як природне, так і антропогенне походження. Її втрата або пошкодження не лише зменшують матеріальне надбання суспільства, але й підривають цілісність колективної пам’яті та національної ідентичності. В умовах воєнного стану ці ризики суттєво зростають. Руйнування архітектурних пам’яток та знищення музейних колекцій стають наслідками прямих атак чи вторинних чинників, таких як пожежі або інженерні аварії. На

додачу до фізичних загроз виникають проблеми нестачі ресурсів для мінімізації шкоди. Культурні установи сьогодні працюють в умовах обмеженого фінансування, що перешкоджає оперативному впровадженню заходів безпеки та відновлення. Спектр загроз охоплює як матеріальні чинники (воєнні дії, стихійні лиха), так і нематеріальні (кіберзлочинність, технологічна деградація). Для комплексної протидії необхідно одночасно зміцнювати фізичний захист архітектурних об'єктів та інституцій збереження спадщини і забезпечувати довготривалу життєздатність цифрових репрезентацій у форматах VR та AR. Лише поєднання технічних рішень із координацією на політичному й правовому рівнях може мінімізувати ці ризики та гарантувати безперервність культурного надбання для наступних поколінь [27].

2.4. Виклики та стратегії трансформації спадщини в умовах війни

Російська агресія завдала катастрофічних збитків культурній тканині України, особливо у східних та південних регіонах, де зруйновано численні музеї, релігійні споруди та пам'ятки архітектури.¹⁹ Конфлікт загрожує не лише матеріальним об'єктам, а й живій спадщині через переміщення громад та ризик культурної ерозії [28].

У відповідь на загрози Україна стала світовим лідером у застосуванні механізмів посиленого захисту культурних цінностей згідно з Другим протоколом Гаазької конвенції 1954 року [29].

Цей статус надає об'єктам найвищий рівень міжнародного правового захисту, що забороняє їх використання у військових цілях та створює правову базу для притягнення агресора до відповідальності за їх пошкодження.

Новим, хоча і болісним, трендом став військовий туризм. Він дозволяє відвідувачам глибше зрозуміти вплив війни на українське суспільство,

фокусуючись на стійкості людей та важливості збереження культурних символів. Цей сегмент допомагає інформувати світ про довгострокові наслідки конфлікту та роль культурних пам'яток у формуванні національної ідентичності.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАПРОПОНОВАНИХ ЗМІН, УДОСКОНАЛЕНЬ, ОПТИМІЗАЦІЙ

3.1. Мультиплікативний ефект та економічна ефективність інвестицій у спадщину

Довгий час фінансування об'єктів культурної спадщини розглядалося державою та приватними інвесторами виключно як стаття безповоротних витрат або благодійність, спрямована на збереження історичної пам'яті. Проте сучасна парадигма розвитку туризму доводить протилежне: культурна спадщина є високоліквідним економічним активом, здатним генерувати значні фінансові потоки, стимулювати підприємництво та забезпечувати стале економічне зростання територій. Інвестиції у ревіталізацію та адаптивну трансформацію пам'яток матеріальної і нематеріальної культури запускають складні макро- та мікроекономічні процеси, центральне місце серед яких посідає мультиплікативний ефект.

Економічний мультиплікатор у туризмі — це механізм, за якого кожна грошова одиниця, інвестована в об'єкт спадщини або витрачена туристом на цій локації, багаторазово обертається в економіці регіону, створюючи додатковий дохід для суміжних галузей [30].

Дослідження цього питання є критично важливим для розуміння реальної цінності культурного туризму, адже прямі прибутки від продажу вхідних квитків до музею чи замку — це лише вершина айсберга. Основний фінансовий ефект формується у суміжних секторах:

- Прямий ефект: кошти, які туристи витрачають безпосередньо на об'єкті спадщини (квитки, сувеніри, послуги гідів).
- Опосередкований (непрямий) ефект: витрати об'єктів спадщини на закупівлю товарів та послуг у місцевих постачальників (реставраційні

матеріали, комунальні послуги, маркетинг, логістика).

- Індукований ефект: витрати працівників туристичної сфери, які отримують заробітну плату завдяки функціонуванню об'єкта спадщини й витрачають її на місцевому ринку (купують продукти, оплачують навчання, користуються сервісами).

У межах цього питання постає необхідність чіткого оцінювання економічної ефективності інвестицій. На відміну від класичного комерційного сектору, де ефективність вимірюється суто показниками рентабельності чи чистим приведеним доходом, інвестиції у культурну спадщину вимагають ширшого аналізу. Вони поєднують у собі комерційну окупність для приватного інвестора та довгострокову соціокультурну й екологічну вигоду для місцевої громади (створення нових робочих місць, покращення іміджу дестинації, капіталізація навколишньої нерухомості) [31].

Аналіз мультиплікативного впливу та обґрунтування інструментів оцінки ефективності інвестицій дозволить сформувати фінансово-економічне підґрунтя для розробки стратегій відродження пам'яток, довести доцільність залучення державно-приватного партнерства та розробити дієві моделі монетизації культурного потенціалу в сучасному туризмі.

Культурна спадщина в сучасних економічних умовах трансформується з об'єкта пасивного утримання на потужний драйвер розвитку територій. Економіко-центричний напрям ревіталізації доводить, що відновлення пам'яток має значний мультиплікативний ефект: за розрахунками, кожний 1 мільйон інвестицій у реставрацію здатний генерувати понад 2,9 мільйона доходів для локальної економіки [3, 4].

Ефективність запропонованих змін базується на таких показниках:

- Зростання вартості активів: на прикладі регенерації історичного центру Мехіко зафіксовано зростання вартості нерухомості на 300% за

двадцять років [5].

- Прибутковість для інвесторів: моделі соціально відповідального оновлення, як у випадку компанії Conservatorio (Панама), демонструють ринкову прибутковість на рівні 15-20% [6].

- Створення робочих місць: Британський Architectural Heritage Fund (АНФ) за 45 років діяльності залучив у 10 разів більше додаткових інвестицій відносно вкладених коштів, створивши тисячі робочих місць та волонтерських можливостей [7].

3.2. Фінансові інструменти та моделі багатоканального фінансування

Масштабність завдань із відродження, реставрації та адаптивної трансформації об'єктів культурної спадщини вимагає залучення колосальних фінансових ресурсів. У сучасних економічних реаліях фінансування цієї сфери виключно за рахунок дефіцитних бюджетних коштів (державного чи місцевого рівнів) є неефективним та неспроможним забезпечити сталий розвиток. Саме тому на перший план виходить перехід від моноканальної (суто бюджетної) системи до моделей багатоканального фінансування, які дозволяють диверсифікувати джерела надходжень, мінімізувати фінансові ризики та залучити приватний капітал до збереження соціокультурного надбання [32].

Багатоканальне фінансування у сфері спадщини — це стратегічний підхід, що передбачає одночасне та взаємодоповнююче використання фінансових ресурсів із різних джерел: державного і муніципального секторів, приватного бізнесу, міжнародних інституцій та безпосередньо громадянського суспільства.

Дослідження фінансових інструментів у межах цього питання дозволяє

класифікувати їх на декілька ключових блоків:

- Державні та муніципальні інструменти: прямі бюджетні субсидії, цільові дотації, податкові пільги для меценатів (наприклад, податкові кредити на реставрацію), а також механізми спеціальних місцевих зборів (туристичний збір) [33].

- Інструменти державно-приватного партнерства (ДПП): довгострокова оренда пам'яток на пільгових умовах із зобов'язанням реставрації, концесійні угоди та створення спільних підприємств.

- Міжнародні гранти та фонди: фінансування через програми ЄС (наприклад, Creative Europe), кошти міжнародних фінансових організацій (Світовий банк, ЄБРР) та спеціалізовані фонди охорони спадщини.

- Інноваційні ринкові інструменти: краудфандинг (народне фінансування через цифрові платформи), благодійні фонди (ендаументи), випуск «зелених» чи соціальних облігацій, а також інструменти соціального підприємництва [34].

Розгляд моделей багатоканального фінансування є критично важливим для України, де повоєнне відновлення історико-культурного та туристичного потенціалу потребуватиме гнучких інструментів поєднання міжнародної допомоги, державних гарантій та приватних інвестицій. Аналіз цих механізмів дає змогу виявити найбільш дієві фінансово-економічні моделі, здатні перетворити об'єкти спадщини на самоокупні, інвестиційно привабливі туристичні локації без втрати їхньої історичної та культурної ідентичності.

Для оптимізації витрат та забезпечення сталості проєктів пропонується впровадження комбінованого підходу до фінансування, що вже апробований у 2025 році:

1. Міжнародні донорські кошти: використання ресурсів Українського фонду культурної спадщини (УФКС), створеного спільно з фондом ALIPH

(початковий внесок 3 млн євро), та безповоротної допомоги (наприклад, 32,5 млн євро від Італії для Одеси) [8, 9].

2. Державно-приватне партнерство: розподіл фінансових ризиків між державою та приватним капіталом. Прикладом є проєкт «Промприлад. Реновація», що базується на принципах імпакт-інвестування [10, 11].

3. Револьверне фінансування: запровадження механізмів, де прибутки від оренди реставрованих об'єктів спрямовуються на нові проєкти, як це реалізовано у моделі Stadsherstel Amsterdam (Нідерланди) [12].

4. Грантова підтримка: використання програм УКФ, які у 2025 році надавали гранти до 2 млн грн на окремі проєкти реставрації та диджиталізації [13].

3.3. Економічні переваги ревіталізації та цифрової трансформації

Адаптивне перевикористання («архітектурні фенікси») є економічно вигіднішим за нове будівництво, оскільки відповідає принципам циркулярної економіки. Збереження існуючих конструкцій зменшує витрати на матеріали та логістику відходів [14, 15]. Ревіталізація занедбаних промислових зон (наприклад, арт-завод «Платформа», площею 120 000 м²) перетворює пасивні території на активні соціальні хаби з високою орендною привабливістю [10, 16].

Цифровізація (3D-сканування, BIM-моделювання) виступає як інструмент оптимізації майбутніх витрат:

- Створення «страхового архіву» дозволяє уникнути надмірних витрат на передпроектні дослідження у разі фізичного пошкодження об'єкта [17, 18].
- Впровадження VR/AR технологій стимулює віртуальний туризм, відкриваючи нові джерела доходу від цифрового контенту та аудіогідів [19, 20].

Культурний туризм забезпечує близько 40% світового обсягу подорожей [21]. Включення українських об'єктів до списків ЮНЕСКО та приєднання до Культурних маршрутів Ради Європи (Via Regia, Шлях кераміки) створює унікальний бренд дестинації. Це дозволяє [22]:

- Залучати відповідальних туристів з вищою купівельною спроможністю [4, 25].

- Диверсифікувати доходи місцевих громад через інтеграцію нематеріальної спадщини (гастрономія, ремесла) у туристичні продукти [21, 26].

- Використовувати туристичний потенціал як важіль для подолання бідності, як у кейсі Медіна Феса (Марокко), де проєкт стимулював 200 мільйонів доларів подальших інвестицій [27].

Отже, запропоновані зміни забезпечують перехід від витратної моделі охорони пам'яток до інвестиційної, де культурна спадщина стає самоокупним активом, що підтримує сталий розвиток національної економіки.

ВИСНОВКИ

В умовах війни вона трансформувалася з суто історичного ресурсу на ключовий маркер національного спротиву та самоідентифікації. Пам'ятки України інтегровані у світовий контекст, а їх захист визнано пріоритетом державної політики у «Стратегії розвитку культури до 2030 року».

Наявний значний кількісний та типологічний потенціал при недостатньому правовому захисті. В Україні обліковано понад 170 тисяч нерухомих пам'яток, проте лише невелика частина з них (9 952 об'єкти) внесена безпосередньо до Державного реєстру. Близько 65% пам'яток досі не мають охоронних договорів, що робить їх вразливими до руйнування. Концепція сталого розвитку є основою сучасної трансформації. Вона передбачає перехід від пасивного збереження «експоната» до активної ревіталізації спадщини як живого ресурсу громади. Це дозволяє гармонізувати екологічну сталість, соціокультурну автентичність та економічну життєздатність територій.

Ревіталізація визначена як основний практичний інструмент. Якщо відродження та трансформація задають вектор розвитку, то ревіталізація є механізмом «оживлення» об'єктів через впровадження нових сценаріїв використання (креативні хаби, туристичні локації) при збереженні. Цифровізація стала критичним інструментом виживання спадщини. Впровадження 3D-сканування, ВІМ-моделювання та створення «Культурного резервного фонду» забезпечує збереження точної геометрії пам'яток навіть у разі їх фізичного знищення. Експериментальні проєкти, такі як Реєстр Музейного фонду України та віртуалізація пам'яток Києва, підвищують доступність спадщини в умовах війни.

Міжнародна інституційна підтримка та правовий захист значно

посилилися. Ратифікація Нікосійської конвенції та отримання статусу посиленого захисту ЮНЕСКО для 46 українських об'єктів (включно з Аккерманською фортецею та Потьомкінськими сходами) створюють правову базу для притягнення агресора до відповідальності. Створення Українського фонду культурної спадщини (УФКС) дозволяє ефективно залучати міжнародне фінансування.

Адаптивне використання є провідним напрямом трансформації в Україні. Проєкти ревіталізації індустриальної спадщини («архітектурні фенікси», такі як Промприлад. Реновація чи Jam Factory Art Center) та замкових споруд (Пнівська фортеця) доводять, що занедбані об'єкти можуть ставати потужними креативними кластерами та туристичними магнітами.

Світовий досвід пропонує різноманітні моделі фінансування та управління. Успішні кейси (Медіна Феса, Architectural Heritage Fund у Великій Британії, Stadsherstel Amsterdam) демонструють ефективність приватного інвестування, «револьверного фінансування» та залучення громад до «спільної творчості» у процесі відновлення.

Трансформація нематеріальної спадщини підсилює туристичну привабливість. Включення українських елементів (борщ, писанкарство) до списків ЮНЕСКО та інтеграція ремесел у Культурні маршрути Ради Європи сприяють міжнародному визнанню та економічному розвитку громад. Поява військового туризму стає новим способом комунікації зі світом про стійкість української культури.

Трансформація культурної спадщини в туризмі є багатограним процесом, який вимагає поєднання традиційних методів збереження з інноваційними технологіями та новими економічними моделями. Основні напрями відродження включають:

- Перехід до сталого управління: врахування інтересів місцевих громад

та мінімізація антропогенного тиску на пам'ятки через розумне планування потоків.

- Ревіталізація індустріальної та замкової спадщини: створення креативних кластерів та культурних хабів, що стають новими центрами тяжіння для туристів.

- Активне використання НКС: інтеграція традиційних ремесел та гастрономії в міжнародні культурні маршрути, що забезпечує життєздатність "живої спадщини".

- Глобальна диджиталізація: створення цифрових копій об'єктів як засіб захисту та популяризації в умовах глобальних криз.

- Посилення міжнародної співпраці: використання механізмів ЮНЕСКО та залучення грантової допомоги для відновлення зруйнованої війною інфраструктури.

Реалізація цих напрямів дозволить Україні не лише зберегти своє унікальне культурне обличчя, а й перетворити його на потужний ресурс для повоєнного економічного відновлення та соціального розвитку, зміцнюючи національну ідентичність та міжнародний авторитет держави.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Тарас Горбул. Еволюція поняття «культурна спадщина»: теоретико-методологічний аспект. КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ДУМКА. 2023. №23. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-23-2023-1.178-187>

2. Українська культурна спадщина: матеріальні та духовні надбання нації. Міністерство культури України. Культурна спадщина. URL: <https://mincult.gov.ua/news/ukrayinska-kulturna-spadshhyna-materialni-ta-duhovni-nadbannya-nacziyi/>

3. Тетяна Бережна: 19 українських об'єктів внесли до Міжнародного списку культурних цінностей під посиленням захистом ЮНЕСКО, загалом він вже налічує 46 позицій. Міністерство культури України. URL: <https://mincult.gov.ua/news/tetyana-berezhna-19-ukrayinskyh-obyektiv-vnesly-do-mizhnarodnogo-spysku-kulturnyh-czinnostej-pid-posylenym-zahystom-yunesko-zagalom-vin-vzhe-nalichuye-46-pozyczij/>

4. І. П. Кудінова , С. М. Терзі. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА – БРЕНД ТУРИСТИЧНОЇ УКРАЇНИ. Vol. 7, No. 2, 2023. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління”. URL: <http://doi.org/10.23939/semi2023.02>

5. Культурна спадщина. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0>

6. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/kulturna_spadshchyna_orenda_pptx.pdf

7. Пригара О.В., Грабар М.В. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА Інтелект XXI № 5

‘2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.3>

8. Указ Президента України № 722/2019 Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

9. Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. Madrid; Paris : World Tourism Organization and United Nations Environment Programme, 2005. 210 p.

10. Державні будівельні норми України. Портал Державних Будівельних Норм України URL: <https://dbn.co.ua/publ/revitalizacija/32-1-0-1237>

11. Владислава Шевченкою. Ревіталізація, реновація та реконструкція — аналізуємо архітектурні терміни та їхні відмінності. Na chasi. URL:

<https://nachasi.com/city/2022/01/25/revitalization-renovation-reconstruction/>

12. Nguyen T-ST, Phan D-HT, Doan D-HL, Chau M-NT and Doan T-TTJ (2025) Cultural revitalization for tourism development from an Indigenous perspective: the case of Ta Oi people, A Luoì District, Thua Thien Hue province, Vietnam. Front. Sustain. Tour. 4:1510934. doi: 10.3389/frsut.2025.1510934

13. Богдан Карпович. Ревіталізація: це повне відновлення життя в занедбаних просторах. Karpaty.net.ua. URL: <https://www.karpaty.net.ua/revitalizacziya-cze-povne-vidnovlennya-zhyttya-v-zanedbanyh-prostoraх/>

14. Фісуненко, П., & Орел, М. (2026). МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ. Сталий розвиток економіки, (1 (58), 509-514. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-65>

15. Савкін І. В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ОБ’ЄКТІВ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ. НАУКОВИЙ ВИМІР ОСМИСЛЕННЯ ТА ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: МАРКЕТИНГОВИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ,

ФІНАНСОВИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 04-05 березня 2024 р. Київ : Академія праці, соціальних відносин та туризму. Київ : Вид-во АПСВТ, 2024. URL:

<https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/%20%D1%96%D0%B7%20DOI.pdf#page=142>

16. Інструменти розвитку і підтримки сфери охорони української культурної спадщини у 2025 р. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-rozvytku-i-pidtrymky-sfery-okhorony-ukrayinskoyi-kulturnoyi>

17. Прикарпатська кераміка стала частиною загальноєвропейського культурного надбання. Захід. URL: <https://zahid.espreso.tv/prikarpatska-keramika-stala-chastinoyu-zagalnoevropeyskogo-kulturnogo-nadbannya>

18. Case Studies in Heritage Regeneration, URL: <https://heritagefinance.org/case-study/CHiFA-CaseStudy-book.pdf>

19. Найбільший проєкт відновлення у Туреччині. URL: <https://www.darulmulk.com.tr/>

20. Lionesa. URL: <https://www.lionesa.pt/>

21. Ревіталізовані: Топ-6 промислових об'єктів України, які отримали нове життя. Discover. URL: <https://discover.ua/inspiration/revitalizovani-top-6-promyslovykh-obyektiv-ukrayiny-otrymaly-nove-zhyttya>

22. Культурна спадщина: на Надвірнянщині планують підвищити привабливість Пнівського замку. Firtka – агенція новин. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/kulturna-spadshchina-na-nadvirnianshchini-planuiut-pidvishchiti-privablivist-pnivskogo-zamku>

23. List of Intangible Cultural Heritage elements in Ukraine. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Intangible_Cultural_Heritage_elements_in_

Ukraine

24. Прикарпатська кераміка стала частиною загальноєвропейського культурного надбання, URL: <https://zahid.espresso.tv/prikarpatska-keramika-stala-chastinoyu-zagalnoevropeyskogo-kulturnogo-nadbannya>

25. Використання VR- та AR-технологій у збереженні культурної спадщини України, URL: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/351584>

26. Інструменти розвитку і підтримки сфери охорони української культурної спадщини у 2025 р. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-rozvytku-i-pidtrymky-sfery-okhorony-ukrayinskoji-kulturnoi>

27. Нестор Думанський, Наталія Вовк. Використання VR- та AR-технологій у збереженні культурної спадщини України. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2025. № 4. URL: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/351584>

28. ТУРИЗМ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ URL: https://www.researchgate.net/publication/387358428_TURIZM_KULTURNOI_SPADSINI_V_UKRAINI_SUCASNI_VIKLIKI_TA_MOZLIVOSTI_ZBEREZENNA_NEMATERIALNIH_KULTURNIH_TRADICIJ

29. UNESCO added 19 Ukrainian sites to the International List of Cultural Property under Enhanced Protection: list | УНН. URL: <https://unn.ua/en/news/unesco-added-19-ukrainian-sites-to-the-international-list-of-cultural-property-under-enhanced-protection-list>

30. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 368 с.

31. Шульгіна Л. М., Зубко В. О. Маркетинг інвестицій у відродження об'єктів культурної спадщини як фактор капіталізації дестинацій. *Маркетинг і цифрові технології*. 2021. Т. 5, № 2. С. 45–58.

32. Процик О. І., Кудла Н. Є. Фінансові механізми ревіталізації історико-культурних об'єктів у туристичній системі регіону. *Регіональна економіка*. 2021. № 3 (101). С. 112–120.

33. Запатрина І. В. Державно-приватне партнерство в публічному секторі: виклики для України в контексті європейського досвіду. *Економіка України*. 2018. № 11. С. 24–38.

34. Кучеренко С. Ю. Інноваційні джерела фінансування проєктів у сфері культури та туризму: світовий досвід та українські реалії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 5. С. 54–61.